

Јелица СТОЈАНОВИЋ /Никшић/

УПОТРЕБА КОНСТРУКЦИЈЕ К+Д И ЊЕНА КОНКУРЕНТНА СРЕДСТВА У ДИЈАХРОНИЈИ И САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

0. О употреби конструкције к+Д у историји српског језика, посебно у старијој етапи, мало се говорило и писало, овој проблематици нијесу посвећени посебни радови. У нашем раду посматраћемо употребу форме к+Д, њене разноврсне функције и значења, односе у које ступа са различитим синтаксичко-семантичким конкурентним средствима, синонимским и дублетним формама, почев од прасловенског периода (за овај и каснији период користимо се радовима и анализама познатих слависта). Корпус којим смо се користили за ову прилику обухвата период од најстаријих писаних споменика српског језика па до првих деценија 19. вијека, осам књига од по 500–600 страна (*Старе српске ѿвеле и ѿсма*¹ – двије књиге, *Стари српски записи и најписи*² – шест књига и *Најстарија служба Светом Сави*³), за период 19. и 20 вијека у вези са употребом ове конструкције користимо се монографијама које се баве језиком писаца овог периода, као и разматрањима (са тим у вези) граматичара 19. и 20. вијека, прије свега Михаила Стевановића.

Најопштија значења датива, како истиче Правдин,⁴ које га издвајају од других падежних форми, обично се одређују као значење објекта ка коме се усмјерава радња. „Сложнее определить круг частных значений, которые выражались в конце праславянского периода формой дательного падежа, а также удельный вес его синтаксических функций (дополнение, обстоятельство,

¹ Љуба Стојановић: *Старе српске ѿвеле и ѿсма*, књига И, први дио, Београд – Сремски Карловци 1229; други дио 1934.

² Љуба Стојановић: *Стари српски записи и најписи*, књ. 1–6, Београд 1982.

³ Димитрије Богдановић: *Најстарија служба Светом Сави*, Београд 1980.

⁴ А. Б. Правдин: К вопросу о праславянских значениях дательного падежа; Вопросы языкознания, 6/1957, Москва 1957, стр. 81.

определение).”⁵ Из овог општег значења усмјерености, управљености, намјене према појму израженом дативом, издвајају се поједина значења и поједине функције овог падежа, при чему је некад више напуњен граматичким, некад синтаксичким садржајем, и најчешћи су прелазни типови.

Слично би се формулисала и употреба предлошко-падежне форме к+датов. Геродос⁶ истиче да је основно значење предлога **къ** са дативом у прасловенском да указује на мјесто, предмет, лице ка којему је усмјерено кретање, а ово основно значење примјетно је у свим функцијама тог предлога. При томе беспредлошка форма би значила прије свега усмјереност упоште, а к+датов усмјерено кретање, али ова два падежна средства се, како у више семантичкој употреби (гдје је примарно к+Д), тако и у више синтаксичкој употреби (гдје је примаран Дб/пр), међусобно у употреби замјењују, оне су у многим случајевима синонимичне или дублетне форме.

Како истиче Р. Мразек⁷ Дб/пр је у прасловенском више семантичан, а мање синтаксичан, у односу на савремене словенске језике, док је конструкција са предлогом *к* више синтаксична (граматична) него у савременим словенским језицима. То значи да је поље употребе ове двије конструкције слабије разграничено у некој старијој тачки историје словенских језика. Због тога ћемо и разматрање значења и функција предлошко-падежне форме к+Д и у историји српског језика вршити доводећи је у везу са формом Дб/пр, али се нећемо задржавати само на ова два падежна средства. Форма к+Д у дијахронији, почев од прасловенског, а касније и чешће, ступа у конкурентни однос и са другим падежним средствима (прије свега предлошко-падежним).

Предлог **къ**, дакле, веже се са дативом. У словенским језицима то није префикс, као древноиндијско *kam* (= у корист).⁸

1. Конструкција к+Д, прије свега, има одредбену функцију, а основно значење јесте – просторно, али осим просторног јавља се и у другим значењима (времена, циља и сл).

1. 1. За разлику од савремених словенских језика и Дб/пр се широко користио у истој функцији (као и к+Д).⁹ „В праславянский период беспре-

⁵ Исто, стр. 81.

⁶ Геродос, Станислав: Старословянские предлоги; Исследования по синтаксису старословянского языка. Сборник статей, Прага 1963, стр. 352.

⁷ Мразек, Роман: Дательный падеж в старословянском языке; Исследования по синтаксису старословянского языка. Сборник статей, Прага 1963, стр. 225.

⁸ Исто.

⁹ „Элементы местного значения дательного падежа (на вопрос куда?) отмечены в ряде славянских языков, главным образом старшего периода. Особенно часто дательный падеж обстоятельства места встречается в памятниках древнерусского периода; в XII–XIII вв. в древнерусском языке он был основным средством выра-

дложный дательный падеж являлся одним из обычных средств обозначения места, хотя наряду с ним уже употреблялись предложные сочетания (дательный с **къ**, винительный с **въ**).”¹⁰ У дијакронији су предлошко-падежне конструкције све чешће у употреби за изражавање конкретних значења, а просторно јесте једно од најконкретнијих. „Соединение падежной формы имени существительного с предлогом восполняло семантическую недостаточность падежной флексии в области выражения пространственных отношений.”¹¹

Употреба, тј. учесталост употребе Дб/пр и к+Д у дијакронији српског језика, уз глаголе кретања и говорења, била је предмет нашег ширег и исцрпнијег рада.¹² Овдје ћемо кратко резимирати резултате до којих смо дошли. На употребу једне или друге форме утицали су следећи параметри: семантика управног глагола (1. непрелазни глаголи кретања, *ићи*, *ишчаићи* и сл; 2. прелазни дворекцијски глаголи кретања са значењем помјерања, гдје постоји субјект који покреће објекат и сам се креће са њим по путањи, нпр. *носићи*, *водићи*, *вући*; 3. прелазни дворекцијски глаголи са значењем подстрекача на кретање, гдје се путање подстрекача и подстакнутог на кретање не поклапају, нпр. *слаћи*, *йослаћи*) и семантика именског дијела у дативу (1. објекат са значењем *неживоџ*; 2. датив за означавање лица ка коме је усмјерено кретање).

Ови различити семантички моменти имали су утицаја на фреквенцију употребе конструкција како у прасловенском (и старословенском), тако и у историји српског језика. Ситуација је следећа:

1. 1. 1. а) Уз непрелазне глаголе кретања значење је, прије свега, конкретно. За конкретизацију значења обична је предлошко-падежна конструкција што је утицало да се она у историји српског језика доминантно употребљава већ од најстаријих споменика. Број примјера са Дб/пр није велики када је појам са именом у дативу *живо*. Када је појам са именом у дативу *неживо* чешћа је употреба Дб/пр у односу на претходни случај, али је к+Д и овдје доминантнија. Нпр:

жения рассматриваемого значения в сфере имен существительных собственных – названий городов. В других славянских языках наблюдается использование дательного падежа в значении места и от имен существительных нарицательных... Очень широко он был представлен в сербском народном языке, причем образовывался от широкого круга существительных”, Правдин, К вопросу..., стр. 183

¹⁰ Исто.

¹¹ Ходова, К. И: Падежи с предлогами в старословянском языке (Опыт семантической системы), Москва 1971, стр. 17.

¹² Рад је прочитан на МСЦ-у 2001. године и налази се у штампи.

– придохъ си ѝ дѣбровникъ к старим ми приачеломъ (П,1240/7); – како се господарь ѿправлаше к балязитѣ (П,1400/240); – и прииде къ нам кир петръ (З/1,1548/176); – приходише къ црѣствѣ (П,1357/92); – събравшем се к странам дѣнавскимъ (З/1,1428/81) : – приходиль црѣ степенѣ (П/1, 1370/117); – приде Христу рабъ воукобои (З/1,1561/195); – да тѣрме поидѣ правимъ пѣтомъ градѣ которѣ (П,1423/1329) итд.

Дакле, уз глаголе кретања у значењу просторне управљености, доминантна је семантичка употреба падежне форме, а за конкретизацију значења предлошко-падежне конструкције у дијахронији потискују беспредлошке¹³, што је карактеристика српског језика од најстаријих споменика писмености. Чешће се употребљава беспредлошка конструкција када је појам са именом у дативу „неживо” јер се кретање у том случају може завршавати и унутар појма, док када је у питању „живо” не залази се у сферу појма са именом у дативу, акценат је више на управљености, намјени, него на просторном кретању (за разлику од претходног случаја), чиме добија нијансу синтаксичког значења те је и беспредлошка конструкција прихватљива.

1. 1. 2. Прелазни глаголи кретања су дворекцијски. Конструкција у дативу (к+Д, Дб/пр) ту је у функцији прије свега допуне (другог објекта) што значи да је примарно синтаксичко средство, а мање је присутан семантички моменат (конкретно просторно кретање) у односу на прелазне глаголе па је и чешћа употреба беспредлошке конструкције тиме условљена.

Уз прелазне глаголе помјерања у нашем материјалу преовладава форма к+Д у односу на Дб/пр, нпр:

– ѿ више речнихъ стране к наам донѣше три нихъ листове (П,1411/325); – посласмо к вам (П,1338/82); – пролог манастира мораче и ѿнесена къ морѣ оу село вилиће (З/1,1672/408) : – тебѣ похвалѣ принесохъ (П,1240/7); – сиа книга принесе се манастирѣ хорѣховици (З/1,1691/465) итд.

Уз прелазне глаголе са значењем подстицања на кретање такође је доминантнија употреба к+Д, али је и Дб/пр обичан:

¹³ „Речь идет о наиболее конкретном смысловом обстоятельном значении предмета, к которому направляется движение. Это – весьма древнее значение и-е. б/пр. д. (к-кому).

Данное значение, начиная еще с праславянской эпохи, все последовательнее стало выражаться кь+д., ибо дат. б/пр, отвлекаясь от связи с пространственной направленностью, постепенно лишался своего конкретного смыслового значения, а последнее должно было внов отчаточно сигнализироваться посредством предлога кь”, Мразек, Дательный..., стр. 227.

– и еше моего члѣвѣка и добитькѣ послахъ къ вам (П,1252/23); – посласмо ѝ славни градъ дѣбровникъ ка многопочтеномѣ князѣ (П,1439/637); – пославшио къ ѿцоу моемоу за мене (З/1,1263/10) – да бѣде вама ѿгодно послати къ намѣ речене дохотке (П,1397/240) : – да ми мислимо дослати вашоу милости ѿвѣте и записе (П,1369/115); – да пошлю поклисаріе гднѣ кралу (П,1399/131) итд.

Дакле, уз прелазне глаголе кретања, гдје је датив падеж другог објекта, употребљавају се напоредо и предлошке (чешће) и беспредлошке конструкције, овдје се преплићу просторно значење (конкретно) и намјена (граматичка функција). Зависно од тога која употреба доминира зависиће донекле употреба једне или друге форме, али се разлика најчешће потиरे што их чини дублетним формама.

1.2. Осим Дб/пр (чија се фреквенција употребе у значењу просторне релационе управљености знатно смањује), као конкурентно средство форми к+Д јавља се и до+Г, али са спецификацијом значења (дакле као маркиран члан). „Если къ+дат. обозначает предмет, близ которого расположена конечная точка движения, то до+род. – предмет, в контакте с которым находится конечная точка движения (т. е. предмет, являющийся пределом движения). По отношении к форме къ+дат., до+род. является отмеченным членом привативной оппозиции.”¹⁴ Својом употребом (значењем контакта са појмом на који се глаголска радња односи) до+Г се више приближава Дб/пр него форми к+Д.

Ако је судити према нашем испитиваном материјалу, семантичка употреба ова два падежна средства није стриктно разграничена, нарочито у старијем језику, гдје к+Д не подразумијева обавезно одсуство контакта са појмом при коначној тачки кретања (нарочито када су у питању прелазни глаголи кретања). Форма до+Г присутна је од најстаријих споменика, иако у нашој грађи нијесмо забиљежили велики број примјера (нарочито уз прелазне глаголе кретања) у старијим споменицима, али је почев од друге половине 17. вијека његова употреба све чешћа. Конструкција до+Г чешћа је од именица које значе *неживо* (као и Дб/пр):

– паки снидет до ада (З/1,1476/109); – придоше до великые цркви дома (З/2,1689/209); – почемо . . . до Задра . . . вратимо се сѣ ничем ѝ шавник

¹⁴ „Отмеченный член включает больше признаков, чем неотмеченный. Такова, например, оппозиция значений къ+Д, до+Р. Первый член этой оппозиции имеет значение предмета, вне которого и близ которого находится конечная точка движения, а второй, сверх того, имеет еще один признак – контакта с предметом, являющимся конечной точки движения; этот последний признак не входит в первый, член как обязательный для него”, Ходова, Падежи..., стр. 17.

(3/5,1788/298); – поиде до васовики (3/5,1737/114); – и до егри придохъ (3/5,1737/114); – и до вѣлиграда поиде (3/5,1737/114); – пѣтемъ на рекѣ сребрницѣ, сребрницом реком до стерпчанске реке низ бердо на потокъ ралићски на водѣ, водом до клисѣре реке, кисѣром до дрѣгогъ потока, потоком преко поля белице на вербѣ, бедром до вѣкославца (3/5,1774/249); – молимъ кляннюще ся до лица земли (3/5,1778/258); – метаніе до лица землаго (3/4,1630/132).

– послахъ до вас слѣгѣ мога миливоѣ (П/1,1416/444); – молекѣ наасѣ дази тои настоимо и пошлѣмо до цѣграда (П/1,1403/454); – кога вѣсмо дослали до ваше любве (П/1,1403/485); – товаре коимъ посилаемъ до мѣста зговоренога (П/2,1454/74); – дослаше до нас мѣжа (П/2,1451/118).

1. 3. За разлику од претходних падежних средстава, предлошко-падежном конструкцијом вѣ+А (у+А), на+А означава се укључивање у потпуности крајње тачке кретања. Међутим, и ове се конструкције у неким случајевима приближавају или залазе у сферу употребе к+Д (чешће Дб/пр), нарочито ако име у дативу није конкретно мјесто:

– да гредѣ на брѣсково (П/1,1254/19); – приведе вса на коньць (П/2,1551/178); – касаю се лицем на землю (П/2,1556/185); – придохъ оу манастир враховиноу (3/2,1705/13); – пониѣсе игѣмень герасимъ оу србскѣ землю на прочитаније (3/3,1722/60); – пріидохомъ въ крагѣвецѣ (3/3,1737/113); – шидохомъ въ нишѣ градѣ (3/2,1737/113); – отиде зъ вечѣ царю фердинандѣ (3/3,1835/121); – приложише ю въ манастирѣ (3/3,1596/163); – испратиѣ патрїарха оу цариградѣ (3/4,1649/158); – пришедшимъ въ мои домѣ (3/5,1747/93).

1. 4. У савременом српском језику, како истиче Стевановић¹⁵ „са истим основним значењем (као и к+Д, прим. Ј. С), са значењем окренутости, управљености и кретања у правцу појма са именом у дативу употребљава се и предлог *ѣрема*”. Ранији су синтаксичари, почев од Даничића, одрицали употребу *ѣрема* уз датив. Даничић, а идући за њим и остали синтаксичари све до Белића, сматрао је да се *ѣрема* употребљава само уз генитив и локатив¹⁶, иако и сам Даничић наводи примјере у којима је *ѣрема* употрије-

¹⁵ Михаило Стевановић: Савремени српскохрватски језик II; Београд, стр. 372.

¹⁶ „Ипак је занимљиво знати како су се таква тумачења читав један век могла одржавати и зашто су се одржала. Ја мислим пре свега због тога што се предлог према у време кад се његово тумачење почело значити слагао с два различита падежна облика. Један од њих је облик генитива, а други облик датива – локатива, мислимо облик који је, као такав, сем гдекад по акценту, и тада био, и данас остао, заједнички за оба ова последња падежа”, Михаило Стевановић: Дативске синтаг-

бљено уз датив (нпр. *оустрѣми се прѣмо ѣмоу*). Ни Т. Маретић није уочио употребу *ѣрема* уз датив иако је, како констатује Стевановић¹⁷ „осећао блискост значења овог предлога с предлогом *к*, који иде једино с дативом”. Белић је у Школској граматици из 1932 (стр. 63) констатовао да се предлог *ѣрема* употребљава „са истих оних разлога с којих и предлог *ка*”. Поље употребе ова два падежна средства, семантичко-синтаксичке разлике или синонимске односе даље је разрадио М. Стевановић у неколико радова. „Ипак би ... погрешно било извести закључак да се и уопште све дативске синтагме с ова два предлога значењем својим подударaju.¹⁸ Тачно је да се дативом с предлогом *ѣрема*, као год и са предлогом *к(а)*, означава окренутост, управљеност и кретање у правцу појма с именом у том падежном облику. Али то још не значи да се ова два предлога свагда могу употребљавати као допуна уз глаголе који означавају доспијевање на циљ, већ само уз оне који означавају усмереност ка томе циљу, обично уз несвршене глаголе кретања и уз свршене глаголе који значе свршетак процеса кретања.”¹⁹

Ми бисмо додали да се ове двије конструкције чешће напоредо употребљавају уз непрелазне глаголе кретања (ту је и Дб/пр риједак, оне рјеђе означавају контакт) него уз прелазне (присутно је и значење намјене).

Предлог *прѣмо* присутан је у старословенским споменицима иако у малом броју примјера (18). У Старословянском словаре²⁰ констатује се да је то предлог који иде са дативом и употребљава се „при указании на лицо или предметъ прямо перед которым совершается действие” (у преводу на-против, пред: и *сѣдещю ѣмоу на горѣ елѣонѣѣ. прѣмо црѣкви* Мк 13/3 Зо-гр, Мар; *прѣмо лицу жидомъ рече* Супр 353/3), док Стевановић²¹ за једно од локативних значења са предлогом *ѣрема* наводи да „казује да се нешто врши, збива или налази преко пута тога појма или означава да нешто по мјесту стоји напоредо са њим (Сјест ћу пред вама и причат ћу вам, На десној страни према царевом трону стоје столице)”. Примјера овог или сличног значењског типа у нашем корпусу налазимо изражених конструкцијом к+Д (само што су дативом чешће изражени апстрактни односи), што говори да је семантичко поље датива и локатива у неким случајевима доста тешко разграничити (употреба предлога *к*, сигуран је показатељ да је нешто дативна конструкција, али ако је замијењен са *ѣрема*, што је тенденција са-

ме с предлозима **према** и **ка**; Зборник за филологију и лингвистику IV–V, Нови Сад 1961–1962, стр. 319.

¹⁷ Исто, стр. 320.

¹⁸ Исто, стр. 322.

¹⁹ Стевановић: *Савремени ...*, стр. 375.

²⁰ *Старословянский словарь*, Москва 1994, стр. 546.

²¹ Стевановић, *Савремени ...*, стр. 518.

временог језичког стања, може да се додирује и мијеша са локативним значењем):

- начнете стојати к краљевствѣ ми (П/1, 1254/29); – љ правовѣрнои вѣре да стою к ним (П/1, 1252/18); – до коле они начинѣ къ мнѣ стојати љ том шѣѣтѣ штворисмо (П/1, 1252/18); – да стою внѣ къ вамѣ љ сием шѣѣте (П/1, 1254/19); – дѣво кѣсть оум к небесемѣ ставѣти (П/1, 1717/43); – нова и премѣшена к дрѣмѣ (3/5, 1816/286); – полоучи сию же церковь к востокѣ стѣденец же зашстави к западѣ (3/5, 1703/123); – дарова земљу како се ками вам долѣ к виноградом дѣровѣчким и к морѣ (П/1, 1362/100); – лицем к лицѣ предстати (3/2, 1752/172).

Иначе, примјера са према+Д уз праве глаголе кретања нема ни у старословенском, а такође ни један примјер нијесмо нашли ни у нашем корпусу, који обухвата период до почетка 19. вијека. Не тврдимо да појединачних примјера није могло бити и раније, али чињеница да овај предлог, као предлог са дативом нијесу препознавали синтаксичари 19. вијека говори о његовом касном појављивању у овој синтаксичко-семантичкој позицији. Ми смо ексцерпирали свега неколика примјера (сви су из периода до почетка 15. вијека) са предлогом прѣма/према и то, према Стевановићу, у локативном значењу (према облику то је Д=Л), гдје по Стевановићу²² означава „да су два или више појмова равни један другоме или да се стављају један поред другог ради поређења” (А наћи ће он према себи; Да би био према свецу и тропар, наручи огроман дивит), или означава „с обзиром на шта се нешто врши или бива” (Иста сразмерност, која се удешава према циљу, захтева ...), „на основу чега се врши или бива оно што се казује управним глаголом” (Закључујем да је крив, према томе, требали би ...):

- а ми смо ѡписали капетанѣ прѣма шномѣи његовѣ листѣ (П/1,1403/453); - много почѣдисмо се да кѣте ви таков нашѣ пригатель такова прѣма нама подигнѣти (П/1,1416/539); -никада нѣсмо се гнѣдѣли прѣма његовѣ почтению (П/1,1407/273).

Међутим, примери овог (или сличног типа) у нашем корпусу јављају се и у конструкцији к+Д (те би се и о овим претходним, могло расправљати да ли су у дативу или локативу), дакле у значењима истим или сличним са локативним (према Стевановићевим одређењима), као:

²² Исто, стр. 518.

- сврши и исплнѣн ово великости ви како къ шномѣи комѣ се штворисмо (П/1, 1419/299); – зато гдѣне воѣвода како къ любимѣ и почтемомѣ шѣѣтникѣ тѣжимо и молимо твоиѣхъ приатель (П/1, 1422/580); – како бог прѣмилостиви ва мало врѣмена прѣстави ка себе великѣ цркве (З/1, 1622/305); – ѣре смѣ еднѣ к вам за вѣакѣ работѣ (П/1, 1332/46); – да не имамо помилованиа прѣдъ лицемъ бѣжимъ и к тому заклеш се властеле (П/1, 1420/313); – да смо прилични ка иуди (П/2, 1435/40); – не дрѣжеки къ нѣднѣи стране всако добро мир и почтено приателство (П/1, 1415/502).

2. Форма к+Д од најстаријих времена²³ употребљава се у временском значењу, образује се од именица временског значења којима се казује да нешто претходи по временској блискости одређеном моменту. Примјери нијесу бројни:

-и к вечерѣ слнѣчнаго днѣ захода седморичьного рекѣ века (З/3, 1371/42); – желахъ къ краю мѣсеца сею донти (З/1, 1698/473).

3. Предлошко-падежна конструкција к+Д употребљавала се и у значењу циља, резултативности радње (значење у старословенском – за кога?). Геродос²⁴ истиче да су циљном типу са къ у старословенском конкурентни на+вѣ+А, те да је ова конструкција чешћа у другим словенским језицима него у старословенском гдје је чешћа у каснијим текстовима.²⁵ Осим вѣ,на+А као конкурентна средства са к+Д у старословенском²⁶ се наводе и за+А, ради+Г, за+Г, а „наблюдается функциональное спречение нейтрализованных предложно-падежных форм с нейтральзованным – адвербияльным – беспредложным дательным падежом цели...”²⁷

²³ „Значение времени, ранее которого происходит действие, с разной степенью отчетливости передается в старословянском формамы къ+дат. и под+вин., на+вин., перед+тв., прежде+род. Формы к+дат., под+вин., на+вин. выражают идею предшествования менее ясно и подчеркнуто, чем формы пред+тв., прежде+род.”, Ходова: Падежи ..., стр.

²⁴ Геродос: Предлоги ..., стр. 325.

²⁵ „Сочетания дательного падежа с предлогом къ и по в старословянский период выражали скорее всего конкретные пространственные значения. Отвлеченные же значения этих предложных сочетаний – целевое значение дательного падежа с предлогом къ, причинное значение и значение основания дательного падежа с предлогом по и др. – развились уже в период самостоятельного существования, отдельных славянских языков, в некоторых случаях – после появления письменности”, Правдин, К вопросу ..., стр. 83.

²⁶ Ходова: Падежи..., стр.155–159.

²⁷ Ходова: Падежи..., стр. 158.

Форма к+Д, осим што означава уз глаголе кретања – циљ кретања, употреба се такође да значи апстрактно поимање циља радње: у тој употреби образује се углавном од именица апстрактног значења које се могу односити ка било ком глаголу. Ове се форме значењем приближавају по смислу Дб/пр циља.²⁸ Као циљ радње могу бити одређена емоционална стања, апстрактна својства, физичко стање лица, и друга дејства представљена глаголском именицом у форми к+Д:

- припреми ю къ добръ пристанищъ (П/1,1404/262); – рекъ же въ начетакъ въ исплнѣ сѣа къ свршению (П/1,1404/265); – съпоспѣшьствовати ми къ сввршению дѣла (3/1,1466/100); – доухъ бодръ к начелоу любви ради бѣ (3/1,1473/107); – плъть же немощна къ сввршению ради прѣдлежѣиихъ ки ноужд (3/1,1473/107); – да ми поспѣшитъ къ желанію моемоу (3/1,1538/159); – богоу поспешоующоу ми къ желанію моемоу сътворъ (3/1,1538/161); – тѣм же и мале смѣрнаго и хъдаго подвыже къ писанію сее свещеніе книгѣи (3/1, 1546/172); – и инѣ твари потребне къ штампѣ (3/1,1546/171); – направлающаа оумъ нашъ къ молитвѣноу вѣсотѣ и къ змиленіа словеси (3/1,1654/375); – тако имоуть къ словесехъ своиствѣмъ ю къ съгласію (3/3,1402,49–50); – дрѣжати сии божествии четворобоговесникъ къ ползи и спасенію дѣшам и на похвалъ того ісоуса христа (3/4,1573/76); – инѣи паки светѣи и днесъ цѣли и нерѣшими пребываютъ к нашемъ оутврѣденію и вѣры нашеа в благочастивыа къ постѣженію и вѣры православыи къ постыженіи (3/617. в./52); – да ми поспѣшитъ къ желанію моему (П/2,1536/159); – да мѣ ю на ползъ к дѣшевномоу спасѣнію (3/1,1516/130); – азъ смѣрній и маломощни ленивѣи к подвыгом а скорѣи къ всакомоу лихомьствѣ (3/1,1516/130); – быти къ просвѣщенію свѣтлости (3/1,1539/163); – оучим се к добродѣтели божіеи (3/1,1569/211); – отнимила га богородица из престрашнаго соудне къ вѣчнои моуци (3/1,1654/377); – присава коупилъ грѣнтъ к препитанію монахом (3/2,1718/52); – свѣтымъ покаіаніемъ ко спасенію (3/2,1752/171); – подавагѣо сербскомъ народъ начетокъ ко избавленію (3/2,1804/357); – кольми паче намъ обрѣсти снхъ къ свидѣльствѣ и помощи оудобно бѣ (3/3,1402/49); – іако негрѣбостію словесъ ѿвлагитъ ти се къ оукоренію сым же надлежѣеєе словесем (П/1,1302/37).

Наш корпус показује да је употреба к+Д од апстрактних именица у значењу циља фреквентна и обична у историјској грађи српског језика (обичнија него у старословенском). Лексички фонд именица у овој употре-

²⁸ „Дательный цели представлен в старословянском немногочисленными примерами: его употребление сдерживают предлошко-падежные формы с тем же значением. Образуется дательный цели преимущественно от имен существительных отглагольных”, Ходова, исто.

би се проширио. Конкурентна средства к+Д у нашем корпусу су различита: на+А, в (у) +А, за+А, ради+Г:

- да мѡ је за боље вѣрованье (П/1,1302/37); - дасть за шлобогьенье кнеза (П/2,1425/233); - да је всѣмь ѡ свѣдѣниѣ (П/1,1219/4); - даемо въ свиденье (П/1,1436/391); - приложихъ богѡ въ славѡ (3/1,1563/198); - сѣтворена быше на хвалословие божѣствьнога смотрениа (П/1,1378/75); - быт на славѡ и на чѣтъ (П/1,1402/196); - написаше се книги триод на славословіе богоу (П/2,1408/67); - манастироу на оукреплениѣ (П/2,1558/188); - грѣшним на спасеніѣ (П/2,1558/188); - и за спасеніѣ преставашаго се митрополита (3/2, 1755/186); - оставиль је биль за любовь (П/1, 1422/229); - и тако господъ вѣст не имениа ради сего свѣта нѣ милости ради божіѣ и боудѣщихъ ради благъ наслаждениа и възданиа нетлѣннаго (3/1, 1263/9).

Форма к+Д у апстрактном значењу циља не употребљава се у савременом српском језику²⁹, а не наводи се ни као карактеристика старијих писаца с краја 18. и из 19. вијека.³⁰ Преовладала су друга падежна средства која су се напоредо употребљавала, најчешће за+А, на+А, ради+Г.

4. Конструкција к+Д се користи и за изражавање различитих објекатских односа, типична је допуна глаголу или, још чешће другој врсти ријечи или изразу, којима се казује став, расположење, стање. Формом к+Д као допуном означава се на кога се односи, коме је намијењено, дотично стање, расположење и сл. Најчешће се јавља као допуна глаголској именици (која је углавном у акузативу). Примјери из нашег корпуса су бројни:

- ја смѡ ималъ к вамъ шѣтъ (П/1,1238/15); - докле ними не поскочи вѣра и ѣдинство к црѣвѡ ми (П/1,1362/100); - да е причестникъ к юдѣ и дѣволѡ (П/1,1391/126); - звидѣсмо нескровнѡ вашѡ мѡсть к наамъ (П/1,1346/182); - любавъ како сте възда к наамъ по вашои мѡсти показовали (П/1,1401/195); - любовъ кою ми имамо къ гѣптѡ ти (П/1,1417/223); - шѣтованья к намъ по твоѣи мѡсти која намъ нѣсѡ нова (П/1,1422/229); - любовъ кою смо имали к нѣмѡ и к нѣговѣмъ шсталѣмъ и нѣгове слѡзѣе као је ималъ к намъ (П/1,1423/232); - имали правѡ любовъ и правѡ слѡзѣѡ мароѡвѡ к намъ (П/1,1423,232); Ѥ смо видѣли ѡ любов и мѡсрдие к намъ и къ всакомѡ нашемѡ (П/1,1397/252); Ѥ каковѡ любов и мѡсрдие ималъ к намъ шѡцъ (П/1,1397/254); Ѥ имали ѡ любавъ къ намъ властелемъ и ка всои опкине града дѡбровника и боље потвѣргѡ к намъ почтенѡ приазанъ любовъ к нашемѡ

²⁹ Стевановић: Савремени ..., стр.

³⁰ Бранислав Остојић: *Језик Пејѡра I Пејѡровића*, Титоград 1976, стр. 215–217; Пајка Биговић-Глушица: *Језик Марка Миљанова*, Подгорица 1997, стр. 242–245; Љиљана Суботић: *Језик Јована Хаѡића*, Нови Сад 1989, стр. 180–182. и сл.

ГРАДЪ и ка всакомъ любовь и присноје шефтованіе к намь (П/1,1405/265); – вашъ любовь к намь нѣсмо ѿ данась видѣли (П/1,1407/273); – любовь и срдно шефтованье гѣптва ви къ своимъ приятелемь (П/1,1422/323); В позна нашъ добръ волю к себѣ (П/1,1425/328); В приазань кою имао к намь славни воевода хрвоје вазда к нашемъ градъ (П/1,1399/447); В любовь кою је ваша приазань показала и показѣ възда къ дѣровникъ (П/1,1405/461); В слобода потврди ю гднь воевода к наамь (П/1,1420/569); В ваша воля и хотенье било и єсть к гднь воеводи (П/2,1422/2); – видевше лѣбавь и почтенъ приѣзань и зсрдие гѣподца дѣровачкога к намь (П/2,1454/149); В распалив се любовию божиею к светомъ прѣвомученикоу стефану (3/1,1419/72); В нъ что възможе оусрѣдіе твое и вѣра іаче ка богъ (3/1,1469/105); В имѣх желаніе къ светомъ господъ (3/1,1563/203); В гнѣвъ божии къ исмаилу (3/1,1623/307); В прѣдъставеніе ѡ сѣгрѣшеніи чловѣстемь къ богъ (3/1,1648/395); В сице и глаголь къ ним потреветъ въ надкъ ихъ (3/2,1736/108); В вѣры юже имѣше къ прѣвосвещеникоу си господиноу савѣ (3/3,1234/36); В сѣа молебнаа книжица сї єсть частнии параклитъ мшолбы ко пресвѣтѣи дѣвѣ (3/4,1771/178); В чинили смо съ лигомъ словословіе къ богъ (3/5,1834/350); В спомень всѣмь зсопшымъ и опетъ къ церкви (3/5,1834/310); В нъ іако имѣе дръзновение къ владыце всѣх (Служба Светом Сави, 64. стр); В прореченіе постигль єси къ сиѡноу (Служба/102) и сл.

У савременом српском језику овдје се употребљава према+Д. Форма к+Д забиљежена је само у појединачним архаичним примјерима.³¹ Иако се и овдје к+Д употребљава као допуна, ни у историји, ни у савременом српском језику не употребљава се беспредлошка конструкција. То је условљено, прије свега, тиме што је овдје то допуна апстрактној именици (или некој другој врсти ријечи са апстрактним значењем) те је предлошка конструкција потребна да не би дошло до гомилања апстракција што би могло довести до нејасноће у значењу.

Ситуација је слична и када је умјесто апстрактне именице употријебљен придјев (или рјеђе нека друга врста ријечи: глагол у инфинитиву, прилог):

³¹ „За означавање управљености, односно намењености чега апстрактног, за означавање стања, расположења и осећања, рецимо, које се има према појму с именом у дативу, предлог к(а) се у савременом српскохрватском језику не употребљава, иако такву употребу срећемо код наших старијих писаца. А када данас наиђемо на такве примере, осећамо их као одвећ архаичне ... Донедавна употреба допуне у падешком облику с предлогом к(а) јасно нам говори да тај облик може бити само датив, а не никако локатив ... Намена је ту, дакле, несумњива, па зато и не може бити говора да и примерима овог типа имамо локатив, рецимо, како су то мислили ранији граматичари, Ђ. Даничић и Т. Маретић”, Стевановић: *Савремени ...*, стр. 377–378.

- шѣрѣте га ѿ вѣрна и сръдечна к црѣвми (П/1,1355/67); *V* како се достои ѡдрѣжати ка свакоме (П/1,1333/45); *V* ви знате юре смь едань к вамь за вѣакъ работъ (П/1,1352/70); *V* да смо причтени к июде (П/1,1390/142); *V* да смо прѣчасни к юде (П/1,1419/299); *V* аколи је волганъ и слободанъ шпетъ к своємъ домъ (П/1,1420/314); *V* погибше шце домъ издрѣлева къ истиномъ пастиръ (П/1,1399/427); *V* дѣакъ сѣмонъ к добрѣ делъ лѣниви а къ злѣ и оухищре (П/2,1562/62); *V* юрь сте ѡчинили по правде а такои вам је право к намь (П/2,1448/63); *V* понюже доухъ бѣдръ къ началу бѣ (П/2,1466/101); *V* да и ви оулоучите шнокъ валаамово еже к иسرائю (3/1,1517/131); *V* дшѣро кестъ оумь к небесемь ставити (3/2,1717/43).

5. Датив као падеж другог (даљег) објекта уз прелазне глаголе, и то датив адресанта намјене (уз глаголе давања) и датив адресанта говорења, главно је граматичко средство у прасловенском и старословенском.³² Једино конкурентно средство у овим позицијама био му је датив са предлогом *къ* и то, како истиче Правдин³³, још од прасловенског периода. Падежи другог објекта заузимају прелазни положај између зависних падежа чисто синтаксичких и зависних падежа чисто семантичких те је у складу са тим природна напредност у употреби предлошких и беспредлошких конструкција.

5. 1. У функцији даљег објекта најкарактеристичнији круг глагола јесте са општим значењем давања, намјене (датив адресанта намјене): *даиши*, *дариваиши*, *осѣаивиши* и сл. Како истиче Правдин (исто, стр. 83), датив уз прелазне глаголе увијек је везан са њима релативно јаком везом управљања. Тако, како се значење прелазних глагола давања у потпуности испољава прије свега при присуству праве допуне, тим глаголима треба акузатив. Њима је потребан и датив, али је мање неопходан.

Чак и у случајевима када уз глаголе давања падеж другог објекта служи као важна црта семантичке одлике, срастају се случајеви пропуштања дати-ва. Дакле, падежи другог објекта имају прије свега синтаксичку употребу (функцију другог објекта), али имају и одређену семантичку напуњеност

³² „Без особенного колебания к прасловянской эпохе могут быть отнесены наиболее обычные в течение всей письменной истории славянских языков значения дательного падежа в синтаксической функции дополнения: дательный адресата представления и дательный адресата сообщения. Специализация одной общей формы для выражения этих двух значений произошла, по-видимому, еще в до-словянский период. В качестве близких по значению синтаксических средств для позднего прасловянского периода можно предположить сочетание дательного падежа с предлогом *къ*”, Правдин: *К вопросу...*, стр.82.

³³ Правдин: *К вопросу ...*, стр. 83.

што је допринијело да се напоредо са Дб/пр у старијем језику (нпр. старословенском³⁴) употребљава и к+Д.

Међутим, у српском језику од најстаријих споменика у употреби је Дб/пр, преовладао је синтаксички моменат, намјена. Глаголи давања подразумијевају контакт са појмом у дативу (а закључили смо да чак и када је у питању конкретна просторна усмјереност уз глаголе кретања, уколико се остварује контакт са именом у дативу, употреба Дб/пр је обична. То је нарочито изражено уз прелазне глаголе кретања који такође имају намјенску значењску нијансу).

Примјера са Дб/пр у нашем ексцерпираном материјалу је много, ради илустрације наводимо неке:

- за дѣль земаль дѣбровникъ даль и даровал славномъ гднѣ херцегѣ хрвою (П/1, 1424/4); – даль краль владиславъ монѣ (П/1, 1276/32); – да даде ѿсѣдъ годинѣ банѣ (П/1, 1332/44); – да плати дѣбровчанинѣ (П/1, 1332/44); – да их подаде члѣкѣ (П/1, 1334/53); – да дамо альмишаномъ (П/1, 1247/24); – ни дароую никомѣре (П/1, 1254/25); – дахъ га кнезѣ вѣрѣ (П/1, 1326/102); – пода калѣгерѣ братѣнѣ (П/1, 1376/118); – доходке које сте давали срѣбскои гди (П/1, 1397/240); – даше и дароваше намъ више реченѣм гднѣ воєводи сандалю (П/1, 1420/311); – даде и врати нам два наша листа (П/1, 1407/332); – дѣкат да се дастъ дѣховникѣ моѣмѣ старѣцѣ (П/1, 1442/396) итд.

Нашли смо свега наколика примјера са к+Д:

- на неговѣ волю ѣдавше к намъ и ѿви наш записъ (П/1, 1442/516); – те смо помагали обилато к тебѣ и къ твоимъ людемъ и къ всакомѣ (П/1, 1418/549); – прилочихомъ къ свѣтои обитѣли (3/1, 1644/352); – дарова сию книгѣ к целобоноснимъ мошамъ (П/1, 1424/4), од којих је други примјер близак тзв. дативу користи. Уз ове глаголе у савременом српском језику у употреби је Дб/пр.³⁵

5. 2. И уз глаголе говорења уз које се датив употребљава у функцији другог објекта, објекта-адресанта, за означавање коме је што глаголом говорења намијењено, управљено, адресовано, напоредо се употребљавао Дб/пр (који је овдје главно синтаксичко-семантичко средство) и к+Д. Обје конструкције су у употреби још у прасловенском, а и у најстаријем периоду историје појединих словенских језика.³⁶ Како истиче Мразек (исто,

³⁴ Мразек, исто, стр. 225.

³⁵ Стевановић: Савремени ..., стр. 359.

³⁶ „При глаголах сообщения наряду с беспредложным дательным распространен и дательный с предлогом къ. При глаголах РЕШИТИ, ГЛАГОЛАТИ эти форми

стр.226), уз глаголе говорења (датив адреснта говорења) ГЛАГОЛАТИ, РЕШТИ, НАПИСАТИ, као равноправне синонимске варијанте јављају се Дб/пр и к+Д. Конструкција к+Д је по природи словенских језика семантички мање одвојена од Дб/пр.

У историји српског језика, судећи према нашем корпусу, већ од најстаријих писаних споменика у функцији даље допуне глаголима говорења углавном се користи Дб/пр. Ипак конструкција к+Д се овдје дуже задржала у односу на глаголе давања чему је могло допринијети то што се глаголима говорења не исказује контактност са појмом у функцији другог објекта, за разлику од глагола давања.

У *Повељама*, које карактерише народни језик, скоро досљедно се употребљава Дб/пр. Међутим, у *Зайисима*, који су више под утицајем српско-словенског језика, већи је број примјера са к+Д (у односу на *Повеље*, али ипак мањи него Дб/пр).

Примери са Дб/пр су бројни, нпр:

- кльнѡ се кнезѡ дѡбровѡчкомѡ (П/1,1215/3); - рекѡ же земли срѡбскои и грѡккои и поморию (П/1,1369/113); - записасмо славномѡ градѡ дѡбровникѡ (П/1,1369/180); - молю се вашемоу прѡподобию (3/1,1279/12); - вьпоку богу и аггломѡ (3/1,1527,146); - исписахѡ сию гнигѡ попѡ загоранинѡ (3/1,1293/15) итд.

Примјери са конструкцијама к+Д су:

- шбекати ѡ всемѡ к мнѡ и кѡ послѡдѡнимѡ моимѡ (П/1234,12); - что би хотѡль кѡ вамѡ говорити (П/1252,24); - како говориш к намѡ (П/1355,72); - какоми би приатель кѡ приателю за любов писалѡ (П/1403,453); - и писасмо кѡ чѡпанѡ вашемѡ и к радосавѡ бранковику да нам ѡпишѡ (П/1413,251); - ваша почтена приаземѡ чинила ю и писала к намѡ велике тѡчбе на неѡга (П/1419,417); - листѡ краљевства ти примисмо ѡ коѡмѡ ваша млѡть к нам писаше за влахѡ (П/1399,430); - и кѡди ѡлѡчите хокѡете к намѡ порѡчит да пошлѡмо (П/1405,461); кѡ. 2. - велико и красно нихѡ шбетованѡ к намѡ (П/1445,61); - да имѡ пишемѡ ови лист за верованѡ к вашемѡ гоѡпоствѡ и за тои га ѡписасмо к вашои млѡти (П/1447,123).

☞

часто сменяют одна другою. Можно полагать что степень семантического сближения дательного беспредложного и дательного с предлогом *кѡ* была столь высокой, что эти две формы, находясь при глаголах сообщения, заменяли друг друга без существенной разницы в значениях”, Ходова: *Беспредложные ѡдежи в старословянском языке*; Москва 1971, стр. 84.

К ТЕБѢ БОГОМАТЕРИ И ЦАРИЦИ ЈЕДИНОИ БОГОРОДИЦИ МОЛЮ СЕ (3/1388,51); – МОЛИ СЕ КЪ ОБЩЕМОУ ВЛАДЬЦѢ Ш ВЪЗЛЮБЛѢНИХЪ ТИ ЧЕДѢХЪ (3/1399,61); – ВЪЗДЪХНИТЕ КЪ ГОСПОДОУ Ш МНѢ ГРѢШНѢМЪ (3/1305,18); – КЕЖЕ РЕЧЕТЬ КЪ СОУЩИМЪ Ш ДЕСНОЮ ЮГО (3/1520,139); – И КЕЖЕ ВЪПИЮ КЪ ГОСПОДѢ МОИМОУ (3/1527,145) ... ; – КЕЖЕ РЕЧЕТЬ КЪ Ш ДЕСНОЮ СТОЯЩИМЪ (3/1638, 162, и још много пута иста конструкција); – БОГЪ ПРИЗОВЕТЪ НАС КЪ СЕБЕ РАЗЛИЧНЫМИ СВОИМИ ТВОРМЫ (3/1561,194); – БЪДЕТЕ МОЛИТВЬНИЦИ КЪ БОГѢ (3/1676,416); ОБРАТИ СЕ КЪ РОДИТЕЛЮ СИ (3/1329,25); – ЕЖЕ ГЛАГОЛАХЪ МНОГО КЪ ВАМЪ (3/1527,146); – РЕЧЕТЬ КЪ СОУЩИМЪ Ш ДЕСНОЮ ЮГО (3/2,1547/51); – ПРИЗВАНА МЕ КЪ СЕБЕ СЪТВОРЪ (3/1,1466/99); – ВЪПИЮ КЪ ВАМЪ (3/1,1527/144); – ПОНЕЖЕ ПАЖЕ КЪ БОГѢ ГЛАГОЛЮТ СЕ (3/2,1736/107).

У савременом српском језику уз ове глаголе употребљава се Дб/пр.³⁷

Дакле, како падежи другог објекта, осим што изражавају опште синтаксичке односе, носе и семантички слој, различит за различите падеже, у складу са тим је и напоредна употреба беспредлошке и предлошко-падежне дативне форме у старијем језику, када су ови односи и падежна средства којима се ти односи изражавају били мање диференцирани и разграничени. Даље је текао процес прерасподјеле: за исказивање наглашеније семантичке компоненте улогу су примиле предлошко-падежне форме (к+Д, према+Д, и сл), а када доминира синтаксичка функција (без правих просторних и др. одредбених значења) – беспредлошке форме (у овом случају Дб/пр).

6. Честа је употреба израза к томоу (најчешће у значењу прибарања, у значењу итд), нпр:

– ДАСМО ВЛАСТЕЛОМ И ШПКИНЕ Ш К ТОМѢ ВСѢ ГРАНИЦѢ (П/1,1399/131); В ПОМЛѢТИ БЖИИЕИ КРАЛИЦ БОСНѢ И К ТОМѢ (П/1,1395/238); В КРАИЦА СРЪБЛЕМЪ БОСНѢ И ПРЪМОРЬЮ И ЗАПАДНЕМѢ СТРАНАМЪ И К ТОМѢ (П/1,1397,240); В СТЕПАНЪ ШСТОѢ МИЛОСТИЮ БШЖИШМЪ КРАЛЪ СРЪБЛЕМЪ БОСНИ И К ТОМѢ (П/1,1399/423); В ДА НЕ ИМАМО ПОМИЛОВАНЫА ПРѢД ЛИЦЕМЪ БЖИМЪ И К ТОМѢ (П/1,1423/591); В ЕЖЕ НЕ ПЛЕНОВАТИ К ТОМОУ ВЪСТОЧНЫ СТРАНЫ (3/3,1473/146) итд.

Сличног је значења к+Д и у примјеру: ВЪ ПЕТОЕ КЪ ДЕСЕТИМ СВОЕГО ЦАРЬСТВІА ЛѢТО (П/2,1466/99).

И да резимирамо: Уз глаголе који означавају кретање у правцу појма израженог падежном формом, конструкција к+Д имала је веома широку и фреквентну употребу почев од најстаријих писаних рукописа српског језика. Дијапазон и фреквенција употребе у савременом српском језику знатно

³⁷ Стевановић: *Савремени ...*, стр. 360.

је смањена под утицајем напоредности употребе различитих других синтаксичко-семантичких средстава са којима је форма к+Д често ступала у синонимске или дублетне односе. Рекло би се да за к+Д постоје (јављају се) синонимске форме у свим доменима употребе. У значењу управљености, усмјерености кретања уколико се не означава контакт са појмом, синоним је према+Д који је чешћи и обичнији у савременом српском језику од к+Д. Уколико се кретањем у правцу појма означава и контакт са тим појмом, обична је употреба Дб/пр³⁸, и форме до+Г, а уколико са залази у сферу појма на,у+А. У временском значењу к+Д се такође не употребљава у савременом српском језику, а и у историјскојезичком корпусу је ријетка.

Конструкција к+Д обична је и фреквентна у историји српског језика (чешћа него у старословенском) за означавање апстрактног поимања циља радње, гдје се најчешће употребљава од апстрактних (најчешће глаголских) именица. Савремени српски језик не зна за овакву употребу к+Д. Потиснула су је друга падежна средства која су се напоредо употребљавала, за+А, на+А, ради+Г.

Предлошко-падежна форма к+Д широко се користила и за изражавање различитих објекатских односа, као допуна најчешће глаголској именици, али и другим врстама ријечи (придјевима, глаголима – најчешће у инфинитиву). У савременом српском језику к+Д се не употребљава у оваквим случајевима. Иако овдје преовладава синтаксичност над семантичношћу, конструкцијом се означава појам коме је стање, расположење намијењено, ипак се замјењује само предлошким конструкцијама, прије свега због тога што је к+Д у овом случају допуна ријечима са апстрактним значењем, предлошка конструкција је потребна за појашњавање смисла.

Осим Дб/пр, као падежа другог објекта, уз прелазне глаголе (глаголе давања – датив адресанта намјене и глаголе говорења) од прасловенског, па и у историји српског језика, употребљава се и конструкција к+Д (као једино конкурентно средство дативу б/пр). За разлику од акузатива који је при прелазним глаголима чиста синтаксичка функција, датив је напуњен значењем адресанта (давања, говорења), тј. истовремено има и семантички аспект. Уз глаголе давања ријетки су примјери употребе к+Д из наше исто-

³⁸ Датив са предлогом „обиљежава приближавање акције неком објекту искључујући претставу о остварењу контакта између њих”, док у значењу Дб/пр „обавезно је присутна претстава о реализацији контакта између радње и датог објекта, било на основу момента праве намјене, тј. давања, упућивања ... било приближавањем, приступањем у физичком смислу”, Милка Ивић: *Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику*, Јужнословенски филолог XXII, Београд 1957–1958, стр.154. (О овако стриктној расподјели употребе с обзиром на значење одсуства/присуства контакта могло би се расправљати, како са становишта историје српског језика, тако и с обзиром на савремено стање).

ријскојезичке грађе (зато што је ту типична намјена, а остварује се контакт са појмом коме је намјена упућена што условљава употребу беспредлошке форме), али је уз глаголе говорења форма к+Д обична (иако је у овом случају примарна намјена, не остварује се контакт са појмом што је условило да дуже опстане предлошка форма). Како за изражавање функције другог објекта преовладава граматички над семантичким моментом, то је беспредлошка падежна форма у савременом српском језику (а процес је наравно започет раније) потиснула форму са предлогом.

Дакле, конструкција к+Д у савременом српском језику је, као прво, у одређеним позицијама замијењена, или, као друго, употребљава се напореда са другим падежним конструкцијама, које су у тим позицијама доминантније у употреби, чиме су сфера и учесталост у употреби к+Д знатно сужени.

Е. СТОЈАНОВИЧ

УПОТРЕБЛЕНИЕ КОНСТРУКЦИИ *К + ДАТЕЛЬНЫЙ ПАДЕЖ* В ИСТОРИИ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА И ЕЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЕ С СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧЕСКИМИ КОНКУРЕНТНЫМИ СРЕДСТВАМИ

Резюме

На основании исследования обширного корпуса языкового материала мы пришли к выводу, что конструкция *к + дательный падеж* имела весьма широкое употребление и часто употреблялась в истории сербского языка вплоть до XIX века.. При этом наряду с конструкцией *к + дательный падеж* широко употреблялись иные семантико-синтаксические средства, что привело к ее вытеснению другими семантико-синтаксическими конструкциями в определенных позициях, прежде всего грамматических и позднее – семантических.